

ASPECTS CONCERNING THE MUSEUMS AND COLLECTIONS IN THE 19TH CENTURY TRANSYLVANIA

Szasz Balint

PhD Student, "Babeş-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: In this paper I proposed to present some issues of the collections and museums in Transylvania in the nineteenth century.

Transylvania is exceptionally rich in prehistoric remains and archaeology, although in churches and in the private sector yet found in large numbers objects of the museum, the development of museums in Transylvania has not met fast progress. The museums of Transylvania in general are museums of cultural history of the province. The principle of the statues has been established by the head of museums and the inspectorate of museums.

Several counties have their museums in the capital of the county and they have relevance to the cultural history the county. In the capital of Transylvania, Cluj is a central museum of the Province: National Museum of Transylvania. In addition to this museum there are three more National museums and their target is the representation of the past of a single nation from Transylvania, namely the Romanian in Sibiu: Museul Asociatiunii, at the Saxon also in Sibiu: Brukenthal Museum and the National Szekely Museum in Sfantu Gheorghe. The county museums can be found at Oradea-Mare, Brasov, Alba Iulia, Tirgu Mures. In addition to the national museums the County Museums also includes everything from the prehistoric era until the nineteenth century they all can throw a picture on the cultural past. In addition to the provincial, and County museums, Transylvania has a number of special museums like: Muzeele de arte și meserii din Cluj, Sala de arme din Sibiu and the Industrial museum from Tirgu Mures. A considerable cultural wealth lies in the collections of the schools. They are not only pure collections for teaching, but also the beginning of a museum. The majority of the school collections of Transylvania dates from the second half of the XIX century. The most important

school collections are from Colegiul Bethlen din Aiud , and the collection of the Greco-catholic High school from Blaj.

Keywords: museum, Transilvania, 19th century, archaeology, collections

Veacul care a intensificat procesul de colecționare cu destinație muzeistică a fost cel al națiunilor, al XIX-lea, caracterizat printr-un demers prozelit în susținerea identităților naționale și de un profund romantism. Cel mai bun exemplu este încercarea lui Napoleon de a crea un muzeu central la Luvru, care să cuprindă obiecte de artă din toate țările. Acest muzeu central a fost însă desființat în 1814 redându-se obiectele proprietarilor. Muzeul lui Napoleon a avut o considerabilă influență asupra cercetării istorice. Prin el s-a născut ideea unui mare muzeu de stat fără restricții în privința vizitării.

Caracteristic pentru secolul XIX este că fiecare țară cultă considera a fi de datoria sa a fonda ori a dezvolta muzee de valoare. În acest secol s-a născut importante galerii de la Londra, Berlin, Frankfurt etc. Primul muzeu de artă s-a fondat la Londra, **South Kensington Museum**, în 1852 căruia a urmat **Muzeul de arte și meserii** din Viena la 1864.¹

În principatul Transilvaniei anul 1817 consemnează fondarea cel mai vechi și de valoare muzeu, **Brukenthal**, în timp ce Principatele Unite vor avea începând cu 1864 **Muzeul Național de Antichități**. Deși Transilvania este extraordinar de bogată în rămășițe preistorice și arheologice, deși în biserici și la particulari se găsește încă în număr mare obiecte de muzeu, dezvoltarea muzeelor din Ardeal nu a cunoscut un progres rapid². Pentru dezvoltarea unui muzeu sunt necesare personalități și mijloace; personalități ca Finaly, Romer, Ormos, Cserny au depus o muncă uriașă cu puține mijloace, deoarece societățile de muzeu nu au avut fonduri necesare pentru achiziții, majoritatea obiectelor s-a obținut ca donații, numai o mică parte a depozitelor s-a achiziționat prin cumpărare. Ca și la oricare muzeu care se îmbogățește numai prin donații și achiziții sporadice, creșterea colecțiilor progresa anevoie și nu se putea dezvolta sistematic într-o direcție unitară. De obicei predilecțiile și valorile donațiilor vor determina vrând nevrând caracterul muzeului.

¹ Coriolan Petranu, *Chestiunea Muzeelor si Muzeele din Transilvania, Banat și părțile ungurene* în revista Tramsilvania Nr.3 Martie 1921 Cluj, p.155

² *Ibidem*, p.156

Muzeele din Transilvania în general sunt muzee de istorie culturală de provincie. Principiul colecționării a fost stabilit de conducătorul muzeelor și de inspectoratul muzeelor. Mai multe județe își au muzeele lor în capitala județului și se mărginesc la istoria culturală a județului respectiv. În capitala Transilvaniei, Cluj se găsește un muzeu central al provinciei: **Muzeul Național al Transilvaniei**. În afară de acest muzeu central mai există trei muzee naționale care și-au pus ca țintă reprezentarea trecutului unei singure națiuni din Ardeal și anume cel românesc la Sibiu: **Muzeul Asociațiunii**, cel săsesc tot la Sibiu: **Muzeul Brukenthal**, și cel secuiesc la Sfântu Gheorghe. Muzele județene se găsesc la Oradea-Mare, Deva, Arad, Brașov, Alba Iulia, Tirgu Mureș și Turda³.

Precum muzeele naționale și cele județene cuprind de la preistorie până în secolul XIX tot ce poate arunca o lumină asupra trecutului cultural. Pe lângă muzeele provinciale, județene, naționale Transilvania posedă și un număr de muzee speciale de exemplu: Muzeele de arte și meserii din Cluj și Tirgu Mureș, Sala de arme din Sibiu, Muzeul ecleziastic al Batyaneumului din Alba⁴.

Muzeul Național al Transilvaniei din Cluj

Ideea de a înființa un mare muzeu al Ardealului a precedat cu un secol fondarea sa. Aceasta s-a făcut prin hotărârea Dietei ardeleni, la propunerea conților Josif și Samuil Kemeny în anii 1841-1842 prevăzând pentru acest scop suma de 100000 florini.

La 1852 Ladislau Kovary propune înființarea muzeului pe cale particulară în cadrele unei asociații. Această idee o reia la 1856 contele Emerie Miko, donând vila sa cu un parc de nouă iugăre pentru scopurile muzeului. Ideea a fost bine primită și au început din nou donațiile. Dar guvernul din Viena a aprobat statutul muzeului doar în august 1859, iar ședința de constituire s-a ținut la 23 noiembrie 1859. În discursul de deschidere contele Miko accentuează ideea unei Societăți, cuprinzând în sânul ei toate națiunile și clasele patriei care apoi să creeze muzeul⁵.

Activitatea Societății începe la 1860, primul proiect de buget arată 10142 florini venit și 8585 de florini cheltuieli. În acest an biblioteca cuprinde 15439 de cărți, 1083 de manuscrise,

³Ioan Opreș, *Muzee și colecții din România*, ed. Enciclopedică, București, 2002, pp. 8-10

⁴*Ibidem*, p. 11

⁵ Coriolan Petranu, *Muzeele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș: trecutul, prezentul și administrarea lor*, ed. Cartea Românească, București, 1922, p. 51 (în continuare *Muzeele...*)

4707 monede, 10092 antichități și obiecte de domeniul istoriei naturale. În primăvară biblioteca a fost deschisă publicului în casa contelui Bethlen, tot acolo s-au păstrat într-o cameră antichitățile, monedele și manuscrisele. Antichitățile și monedele au fost transportate în vila renovată a contelui Miko, ocupând la 1862 o cameră, iar colecțiile de științe naturale patru camere. S-a simțit însă necesitatea de a selecționa obiectele, deoarece multe se găseau în dublu exemplar, iar altele erau fără valoare. După selecționare la 1865 secția de antichități cuprinde 1701 antichități și curiozități, 19993 monede plus colecția Eszterhazy 3779 monede⁶. Muzeul însă luptă cu lipsa de spațiu și locație potrivită, se adresa statului cerând ajutor dar nu a primit nici un răspuns. În lipsa mijloacelor suficiente creșterea colecțiilor muzeului rămâne neînsemnată.

O deosebită achiziție a fost pentru secția de antichități descoperirea tezaurului din Apahida în 1880 prin care se ajunge în posesia unor obiecte de mare valoare. În acest an se face și restaurarea tablourilor prin Moretti, ele erau în majoritate donațiile contesei Diana Banffy. Colecția se îmbogățește și în 1897 prin descoperirea tezaurului de aur din Boarta și prin tezaurul de argint de la Alba Iulia. La 1897 se modifică statutele Societății: scopul societății devine susținerea și dezvoltarea muzeului în legătură cu Universitatea, cultivarea științelor și propagarea științei maghiare.

Venirea unui director nou de la Budapesta au determinat o nouă fază a dezvoltării: noul director Bela Posta fost custode al Muzeului Național de la Budapesta constată lipsurile mari ale muzeului Ardelean: lipsa de spațiu, de mijloace bănești, lipsa de contact cu publicul și cu lumea științifică. A fost constatată și o greșeală fundamentală: muzeul este mai sărac în ceea ce era Ardealul celebru: lucrări de smalt din care până la 1902 muzeul nu avea nici măcar o piesă.⁷

La 1899 directorul pleacă cu o delegație la ministerul din Budapesta să prezinte problema spațiului. În anul următor se înaintează un memoriu cerând un însemnat ajutor de stat. Fondul societății era 455000 coroane, capitalul 120000 coroane. O îmbogățire mai însemnată se face prin achiziționarea colecției Sofia Thorma, transportată de la Orăștie. La 1901 antichitățile sunt așezate în noul local al Universității în două săli de la parter și în două la subsol.

Se face inventarierea și numerotarea materialului muzeului de antichități. La 1903 secția aceasta se deschide publicului, publicându-se și un ghid. Secția botanică care era în majoritate colecție de plante devine în 1901 prin munca directorului Richter de fapt un muzeu botanic.

⁶ *Ibidem*, pp.52-53

⁷ *Ibidem*, pp.56-57

Secția zoologică după munca de un deceniu a directorului Ștefan Apathy a devenit de trei ori mai mare până la 1900 iar valoarea ei de zece ori mai mare.

Colecțiile Muzeului Național al Transilvaniei:

Secția de Antichități se compune din șapte subsecțiuni: egipteană, preistorică, romană, medievală, modernă, etnografică și numismatică.

Subsecția egipteană constă din colecția mică a baronului Balazs Orban dintre care cea mai importantă este o mumie întreagă.

Subsecția preistorică este cea mai bogată dintre toate. Din epoca paleolitică sunt de menționat uneltele omului diluvial din peștera de lângă Cioclovina și cele de la Igritei de lângă Peșteră. Epoca neolitică conține colecția Torma, o colecție de ceramică pictată din Ariușd, rămășițele stațiunilor din Corpade și din Tirgu Mureș. Din epoca eneolitică este cimitirul de lângă Decea. Epoca de bronz e bine reprezentată: în afară de obiecte descoperite întâmplător și în afară de depozitele mai mici, cuprinde depozitul mare de la Uioara de Jos care cântărește aproape 1200 de kg⁸.

Epoca Hallstatt și scitică e reprezentată prin mormânturi dintre care cele mai însemnate cele de la Gâmbaș, Blaj, Tirgu Mureș și Uioara de Sus. Din epoca La-Tene muzeul posedă cimitirul din Apahida și două morminte din Balșa (jud Hajdu, Ungaria).

Subsecția romană este însemnată prin numărul obiectelor și varietatea lor. O parte din obiecte sunt rezultate a săpăturilor științifice de la Porolissum, Mănărau, Gârbou, Tarcea. Pe lângă resturi de edificii: tuburi, pavaj; obiecte casnice: lămpi, vase de lut și sticlărie; unelte de bronz și fier, unelte de toaletă, există și un bogat material epigrafic și sculptural. Sunt de remarcat tabulele cerate, statuia Afroditei din Turda, o farfurie de argint elenistică, reliefuri în bronz, ștampile de oculiști. Dintre reliefurile în piatră sunt de remarcat monumentele sacrale și funerare⁹.

Colecția Medievală și modernă:

⁸ *Ibidem*, p.63

⁹ *Ibidem*, p.64

Obiectele din epoca migrațiilor sunt rezultatul unor săpături sistematice făcute la Cluj, Varfalău, Gâmbaș. A doua jumătate a evului mediu sunt reprezentate prin obiecte de artă industrială și o mică colecție de artă plastică. Demne de remarcat sunt săbiile din secolul XI-XIII și platoșa pentru cal din timpul regelui Matei Corvin¹⁰. Colecția de costume aparține secolelor XVII-XVIII.

Colecția etnografică : are 3040 de obiecte inventariate, în majoritate românești.

Colecția numismatică: cuprinde 32143 monede și jetoane cu următoarele grupuri:

antichitate aproximativ 5500 de monede din care vreo 4500 romane;

grupul medieval constă în 2800 bucăți de monede în majoritate maghiare.

modern cuprinde 22000 de monede europene și transatlantice, tot aici se găsesc jetoanele, medaliile, plachetele, bancnotele¹¹.

Secția Botanică: cea mai valoroasă parte a secției este herbariul așezat în clădirea veche a Institutului de botanică sistematică. În dulapuri de o eleganță exagerată, lipite pe hârtie trainică și bine aranjate, sunt numai puțin de 460000 de plante, ce cuprind flora țării noastre complet, dar destul de bine reprezentată este flora europeană, pe lângă colecții mai modeste extraeuropice¹².

Colecția zoologică: Această colecție ocupă două mari săli în Institutul zoologic și patru camere mici ca depozit de material nedeterminat. Colecțiile sunt închise în dulapuri de lemn cu geamuri de sticlă, care apără destul de bine materialul împăiat. Colecția zoologică cuprinde următorul material: pești conservați în formol 247 bucăți, batraciene 30 buc, reptile 129 exemplare, păsări împăiate 1663 de bucăți și colecția de nevertebrate 900 de borcane¹³.

Secția mineralogică-geologică: Muzeul mineralogic este în serviciul cursurilor ce se țin la Universitate dar este deschis și publicului vizitator. Valoarea acestei secții întrece mult valoarea unui colecții ce servește doar scopuri didactice, având și unele exemplare rare și conținând toate mineralele caracteristice găsite în Ardeal.

Această secție este împărțită pe 3 muzee mici:

Muzeul didactic ce este aranjat în două săli mari și două coridoare ce sunt apropierea sălii de curs a Institutului Mineralogic-Geologic a Universității și este cel mai cercetat.

¹⁰ *Ibidem*, p.65

¹¹ *Ibidem*, p.67

¹² *Ibidem*, p.67

¹³ *Ibidem*, pp.70-73

Muzeul cercetărilor științifice este mult mai bogat ascuns în dulapuri care umplu patru săli. *Muzeul tehnologic* care conține rocile utile țării¹⁴.

Muzeul Național Secuiesc Sfântu Gheorghe:

Muzeul a fost fondat la 1875 de văduva lui Ioan Cserey, născută Emilia Zathureczky cu ajutorul instructorului Juliu Vasady. Colecțiile au crescut mereu în locuința particulară a proprietarei încât nu au mai avut loc la Imecsfalva. Proprietara le-a oferit județelor Trei-scaune, Odorhei și Ciuc împreună cu un fond de 2000 de coroane. Luarea în primire s-a făcut la 1879. Colecția cuprindea 8779 de obiecte, între care 4000 a constat din cărți, diplome, hârtii, restul erau obiecte de artă industrială, monede, tablouri și 1695 de obiecte din domeniul istoriei naturii. Obiectele au fost transportate la Sfântu Gheorghe de către Vasady, primul custode. Aici colegiul reformat a pus patru săli la dispoziția custodelui¹⁵.

În 1881 se redactează statutele muzeului și în acest an moare Vasady. După moartea sa, Geza Nagy a devenit custode până în anul 1899. Administrarea internă a muzeului se face pe baza statutelor, sub controlul Comisiei de supraveghere de către un comitet dirigit care la început avea 9 apoi din 1914 cu 15 membrii. Administrarea muzeului este de fapt în mâna comisiei de supraveghere care constă din prefectii, subprefecții și primarii orașelor din cele trei județe secuiești. În 1890 președintele comisiei de supraveghere prefectul Potsa semnează un contract cu colegiul reformat Miko din localitate, prin care cedează îngrijirea și administrarea colecțiilor colegiului Miko¹⁶. Dar colecțiile au trebuit mutate deoarece edificiul trebuia dărâmat, ele au fost așezate în partea din piața a edificiului. Principala preocupare a Comisiei de supraveghere devine construirea unei clădiri pentru a adăposti colecțiile, care a fost construită între anii 1911-1912 cu ajutorul populației care a donat 32000 de coroane și a ajutorului de stat de 600 de coroane, la care se adaugă contribuțiile județelor Trei Scaune: 12000 de coroane¹⁷.

Cu toate că edificarea a fost una din preocupările principale ale Muzeului Național Secuiesc, colecționarea, inventarierea și publicarea colecțiilor nu a stagnat. Custodele Geza Nagy a publicat în anuarul din 1890 istoricul muzeului până la 1889. Muzeul a participat cu 95 de

¹⁴ *Ibidem*, pp.74-75

¹⁵ Kato Zoltan, *A szekelynemzeti muzeum tortenete es gyujtemenyei*, ed. Charta, Sfântu Gheorghe, 2005, p.20

¹⁶ *Ibidem*, pp.22-25

¹⁷ *Ibidem*, p.27

obiecte la expoziția milenară a Ungariei din 1896, la expoziția internațională din Paris din 1900. Muzeul s-a îmbogățit mai ales prin donații.

Între colecții sunt deosebită importanță codicele Apor din secolul XV, codicele Csereyne și Vasady din secolul al XVII-lea, costumele din sec XVII-XVIII ale familiei contelui Nemes, obiectele bisericești medievale și moderne, covoare, mobile, bijuterii¹⁸.

Muzeul industrial din Tirgu Mureș

Ideea realizării unei muzeu industrial la Tirgu Mureș a apărut după ce în Europa la Melbourne se înființează Muzeul industrial și tehnologic în 1870. În 1883 se înființează la Budapesta Muzeul Comercial condus de Rath Karoly.

Acest val de expoziții și înființări de muzee a ajuns și în Transilvania, în orașul Tirgu Mureș care la vremea respectivă avea deja un muzeu ce era de fapt o colecție privată a cea lui Teleki Jozsef. Colecția conținea cărți vechi și rare, o colecție mineralogică și zoologică ce era adăpostit de cea mai veche casă din oraș. Deși nu era o expoziție publică totuși pentru cei care vroiau să studieze și să cerceteze era deschisă¹⁹.

Cel care a inițiat înființarea unui muzeu industrial la Tirgu Mureș a fost Baross Gabor, dar pentru realizare și funcționare responsabil a fost Asociația culturală și economică secuiască. În 1889 are loc vizita ministrului de finanțe și al industriei de la Budapesta care acordă o subvenție de 1600 de forinți pentru demersurile întemeierii muzeului. În următorul an încep lucrările pe baza proiectului arhitectului Kiss Istvan²⁰. Muzeul a fost inaugurat în 1893, scopul acestui muzeu este să dezvolte industria mică și industria casnică ardeleană prin răspândirea cunoștințelor de specialitate și prin expunerea produselor industriale și de artă industrială. Muzeul este condus de un custode și un director. Are în total 1855 de obiecte: 554 bucăți de olărie și gips, 456 textile, 425 metalurgice, 272 lucrări în lemn, 146 instalațiuni, două mașini, 918 cărți și modele de desen²¹.

Colecțiile:

O considerabilă avere culturală zace în colecțiile liceelor și a altor școli ale statului ori ale confesiunilor. Ele nu sunt numai colecții pur didactice, ci au și un început de muzeu.

¹⁸ *Ibidem*, p.30

¹⁹ Bonis Johanna, *Szekelyfoldi iparmuzeum*, ed. Mentor, Tirgu Mureș, 2003, p.23

²⁰ *Ibidem*, p.24

²¹ *Ibidem*, p.103

Istoria colecțiilor liceelor din Transilvania începe cu secolul al XV-lea. Cele mai vechi, deși nu cele mai însemnate, colecții școlare sunt ale liceului evanghelic din Sibiu, ale liceului romano catolic din Odorheiu Secuiesc, apoi cele din sec XVIII ale liceelor din Tg Mureș.

Majoritatea colecțiilor școlare din Transilvania datează din a doua jumătate a secolului XIX-lea. Cele mai însemnate colecții școlare din sec XIX sunt colecțiile Colegiului Bethlen din Aiud și colecțiile Liceului Greco-catolic român din Blaj.

Colecția din Colegiul Bethlen din Aiud este cea mai mare colecție școlară cu caracter de muzeu. Biblioteca colegiului cuprinde 47670 volume, secția de naturale 45812 obiecte, secția etnografică 1424, cea de antichități 9057 obiecte. În bibliotecă se găsesc 19 incunabule, 110 tipărituri vechi maghiare, 382 manuscrise. În colecția de antichități sunt însemnate descoperirile de morminte, obiectele din epoca bronzului, o parte a descoperirilor din Șpănlaca, descoperirile din epoca scitică, două tabule cerate, o columnă a lui Mithras, o cască romană de bronz. Numeroase vase preistorice pictate s-au descoperit prin săpături²². Colecția de antichități a fost fondată de Carol P. Szatmary la 1862, în timp ce Carol Herepey și mai mulți nobili ardeleni au contribuit la dezvoltarea ei. Colecția s-a supus controlului de stat la 1898 primind ajutor anual între 400 și 2500 coroane. Colecția de științe naturale s-a fondat la 1796 de profesorul Francisc Benko. La 1848 vreo 12000 obiecte au fost furate. De la 1852 încoace muzeul se dezvoltă rapid prin Herepey, Elekes și Szilady. Atât colecția etnografică cât și cea de științe naturale a suferit deteriorări în lipsa materialului de conservare.

Colecțiile liceului greco-catolic român din Blaj: Colecția de antichități nu a existat ca atare de la început, deoarece era împreună cu muzeul de fizică și matematică. Începutul acestui muzeu comun datează de la 1851. Cu mult zel a lucrat profesorul Simion S. Mihali-Mihalescu pentru adunarea colecțiilor. Prin mijlocirea referentului guvernial Gavril Dorgo, liceul a primit vreo trei sute de minerale. După acest început modest în anul 1853 și 1854 preotul Balint donează trei table cerate, iar episcopul Al. Șt. Suluțiu a donat monede²³. La 1857 se face *Consignatio monetarum*. În anul viitor colecția se îmbogățește cu obiecte romane. În 1889-90 colecția de antichități se separă de cea de științe naturale, iar din banii donați de Mitropolitul Dr. Ioan Vancea s-a cumpărat o colecție de modele de gips, care unite cu antichitățile și monedele a fost aranjată în două camere formând un cabinet de arheologie. Cabinetul câștigă moștenirea

²² Coriolan Petranu, *Muzeele...* p.167

²³ *Ibidem*, p.170

Mitropolitului Ioan Vancea la 1897, iar la 1898 moștenirea colonelului David Baron Urs de Margina²⁴.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bonis Johanna,*Szekelyfoldi iparmuzeum*,ed.Mentor,Tirgu Mureș,2003
2. Coriolan Petranu,*Muzeele din Transilvania,Banat,Crișana și Maramureș:trecutul,prezentul și administrarea lor*,ed.Carteia Românească,București,1922
3. Coriolan Petranu,*Chestiunea Muzeelor si Muzeele din Transilvania,Banat și părțile unghurene* în revista Transilvania Nr.3 Martie 1921 Cluj
4. Ioan Opreș,*Muzee și colecții din România*,ed.Enciclopedică,București,2002
5. Kato Zoltan,*A szekelynemzeti muzeum tortenete es gyujtemenyei*,ed.Chartá,Sfântu Gheorghe,2005

²⁴ *Ibidem*,p.172